

วิเคราะห์ ‘คำเว่า’ ของคนอีสานผ่านบทพะทยา

The Analysis of Thai Northeastern people’s words through Issan Proverbs (Phaya)

ผศ.ดร.ธีระพงษ์ มีไธสงค์, รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์

Asst.Prof.Theerapong Meethaisong, Assoc.Prof.Sovit Bamrungpak

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คำเว่าหรือคำพูดที่เป็นบทพะทยา ซึ่งบอกเล่าถึงความคิด ความเชื่อและความเข้าใจของคนอีสาน โดยนำไปวิเคราะห์ผ่านด้านทั้งเก้าที่สินไซได้ประสบในระหว่างออกเดินป่า เมื่อนำคำว่าสินไซไปวิเคราะห์ผ่านทัศนะทางพุทธปรัชญาแล้ว สรุปสาระสำคัญในเชิงความคิดได้ว่า ‘สินไซ’ เป็นคำเว่าหรือคำเรียกขานที่ใช้เรียกบุรุษผู้เป็นนักรบผู้ยกย่องผู้ดำเนินชีวิตและใช้ชีวิตอย่างมีสติ เป็นธรรมชาติอยู่เองเมื่อคนเราพอดัดสใจทำอะไรสักอย่าง ความยุ่งยากและความลำบากมักจะเกิดพร้อมกับการตัดสใจนั้นในทันที ในขณะที่ชีวิตดำเนินไปอารมณ์ความรู้สึกฝ่ายต่ำท้านเปรียบดังด้านเทพกินรี ด้านนารีผล (ตัวแทนกามารมณ์) จะมารบกวนอยู่เสมอ แต่เพราะสินไซมีสติสัมปชัญญะคอยกำกับกับการดำเนินชีวิตและการใช้ชีวิต โดยการคอยตัด(ส)อำนาจฝ่ายต่ำออกจากใจ ส่วนยักษ์กุมภันท์ถูกฆ่าตายก็เพราะผลลใจต่ออำนาจฝ่ายต่ำ มีคำพูดที่แหลมคม สนับสนุนว่า สิ่งที่เกิดกับชีวิตก็เรานั้นแหละเป็นผู้ก่อ คนอื่นก่อได้แต่ไม่เท่ากับเราเป็นผู้ก่อมันขึ้นมาด้วยตัวของเราเอง คูยกษ์กุมภันท์เป็นตัวอย่าง

คำสำคัญ : คำเว่า, คนอีสาน, บทพะทยา, สินไซ

Abstract

This article aims to reflect upon proverbial words (phahya) which tell the idea, faith and understanding of the northeastern people of Thailand by analyzing the hurdles that Synshai had experienced during his sojourn in wilderness. When the word “Synshai” is taken to analysis by Buddhist philosophy it can be concluded that the essence of thought manifested in the word “Synshai” is the representation of a man of piety, an elite fighter who has a unique lifestyle and lives with mindfulness. Commonly when we have to decide what to do, the difficulty and distress often arises due to decision. As life progresses, the negative moods are like the zone of Kinnaree Goddess (carnality) that always disturb. But Synshai has apperception and directed his lifestyle and living with mindful awareness of the evil power. On the other hand, the Giant Orgy was killed because of negligent to the unwholesome power.

Keywords : word, northeastern man, proverbial words (phahya), Synshai

บทนำ

บทความนี้ผู้เขียนได้แรงบันดาลใจจากสาวลูกครึ่งไทย-อเมริกันนามว่า อะแมนด้า คาร์ (Amanda Car) หรือ หยอง อีสาน แชมป์จักรยาน BMX เอเชียเกมส์ที่ผ่านมา โดยที่เธอให้สัมภาษณ์เป็นภาษาอีสาน เมื่อฟังสำนวนสำเนียงของเสียงที่เธอเปล่งออกมาแล้วจะเกิดความรู้สึก ‘อ่อนซอน’ (ซาบซึ้ง) กับเธอมาก เป็นเหตุให้หวนคิดถึงความเป็นอีสานและความเป็นคนอีสาน โดยเฉพาะ ‘คำเว้า’ (คำพูด) ที่เธอสื่อสารออกไปด้วยสีหน้าแววตาที่สดใสน่ารัก (น่ารัก) ของคนทั้งประเทศ ภาษาที่เธอสื่อสารออกไปเป็นเพียงคำเว้าธรรมดาเท่านั้น ยังมีความประทับใจขนาดนี้ เป็นเหตุให้คิดต่อไปว่าหากเป็นคำเว้าที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายในกาลก่อนใช้สื่อสารกัน ได้แก่ พระหยง ยิ่งจะมีความหมายที่ประทับใจและลุ่มลึกมากกว่าภาษาธรรมดาเสียอีก จากการที่เธอให้สัมภาษณ์ด้วยภาษาอีสานจนเป็นที่ชื่นชอบของคนทั้งประเทศดังกล่าวแล้ว เป็นเหตุให้หนังสือพิมพ์มติชนรายสัปดาห์นำไปขึ้นหน้าปกด้วยภาพที่เธอยกเหรียญทองไว้หน้าพร้อมรอยยิ้มตามแบบฉบับของเธอ นอกจากนั้นยังมีภาพในอดีตสมัยยังเป็นเด็กตัวเล็กขี่จักรยานและขี่หลังควาย โดยมีข้อความที่สื่อความเป็นตัวเธออย่างสมบูรณ์แบบว่า

คักขนาด ‘อะแมนด้า คาร์’

ทำไมจึงเรียก พะหยาน

ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ได้บอกเล่าถึงคนผู้อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือที่เรียกกันอย่างสั้นและเข้าใจอย่างง่าย ๆ ว่า คนอีสาน และข้อมูลทางวรรณกรรมอีสานได้บอกเล่าถึงอุปนิสัยของคนอีสานว่า คนอีสานส่วนใหญ่เป็นคนรักในธรรมชาติ มีอารมณ์สนุกสนาน เพลิดเพลินกับเสียงพิณเสียงแคน ชอบพูดคำคล้องจองและมีจังหวะกำกับ จึงก่อให้เกิด ‘คำเว้า’ ที่สื่อสารระหว่างคนอีสาน สังกัดได้จากการฟังหมอลำ หลังจากลูกมาขอลาพอกับแม่ไปชมสวนหรือธุระอะไรสักอย่าง พ่อนิยมพูดในลักษณะเชิญชวนว่า เออหล้า เว้ามาเม็งตุ้ (พูดสำเนียงอีสาน) ดังนั้นคำเว้าจึงมีทั้งคำเว้าตามปกติและคำเว้าในกิจกรรมบางอย่างมีการละเล่นหรือการแสดงต่างๆ เป็นต้น

ในบรรดากิจกรรมทั้งหลายมีอยู่กิจกรรมหนึ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของชาวอีสานคือการจดบันทึกการแสดงออกและการกระทำของตนเองผ่านตัวอักษร ซึ่งมีทั้งตัวอักษรไทยน้อยและตัวอักษรธรรม แต่ส่วนใหญ่นิยมใช้ตัวอักษรไทยน้อย ซึ่งเมื่อศึกษาค้นคว้าจากหนังสือผูกโบราณเก่าๆ ที่จาร (เขียน/บันทึก/จารึก) ด้วยอักษรไทยน้อย ก็ไม่ปรากฏว่ามีการใช้ ญ (ยอ-ผู้หญิง) เลย เพราะอักษรไทยน้อยเป็นอักษรที่บันทึกเรื่องราวต่างๆ ทั่วไป เช่น นิทาน วรรณกรรม เรื่องเล่าทั่วไปที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องทางศาสนา เพราะหากเป็นเรื่องทางศาสนาจะเขียนหรือบันทึกด้วยอักษรธรรมสำหรับคำใดที่ออกเสียง ยอ จะใช้ตัวยอ-ยักซ์ เช่น ผู้ยิง ผู้ใหญ่ ป่าหยา เป็นต้น^๑ ดังนั้น หากจะเขียนว่า พะหยาน น่าจะเป็นคำที่เขียนถูกต้องมากกว่า แม้ปราศญอีสานส่วนใหญ่จะนิยมใช้คำว่า ผญา^๒ มากกว่าก็ตาม เพราะท่านมีความเชื่อว่า ผญา เป็นคำที่ผันจากคำภาษาสันสกฤตว่า ปรัชญา และจากคำภาษาบาลีว่า ปัญญา โดยเทียบเคียงกับคำว่า ผิเปรต ผันไปเป็น ผิเผต หรือคำว่า ปราสาท ผันไปเป็น

^๑ คำดี อินทสอน, พะหยานอีสาน, เอกสารอัดสำเนา, ม.ป.ป., หน้า ก.

^๒ ประมวล พิมพ์เสน, อธิบายผญา ๑, (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๗.

ผาสาท^๓ เป็นต้น จึงได้ข้อสรุปว่า พระยา เป็นปรัชญาหรือปัญญาของชาวอีสานที่เสนอผ่านบทพระยา

ในประเด็นที่กล่าวมา หากนำไปพิจารณาตามบริบทที่เป็นภูมิหลังของชาวอีสาน หรือกลับไปสู่ภูมิหลังเดิม (back to basic) และกลับไปสู่ความรู้เดิม (back to school) จะเห็นว่า อีสานเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง หากกล่าวเฉพาะลักษณะการเขียนจะมีการเขียนเป็นตัวอักษรและตามด้วยสระ โดยไม่คำนึงถึงฐานภาษาบาลีและสันสกฤตอย่างภาษาไทย เช่น ไกสอน สุวันนะพุมแพงสี ดวงจัน วันเพน เป็นต้น^๔ ด้วยเหตุผลที่กล่าวมา เป็นเหตุให้ต้องเขียนคำว่า พระยา ซึ่งมีเหตุผลที่อธิบายได้มากกว่าการเขียนตามนัยอื่น

บทพระยาอีสานที่ควรรู้

พระยาอีสานเป็นคำเว้าที่สะท้อนความคิด ความเชื่อ ความเข้าใจต่อธรรมชาติรอบตัวที่มีต่อการดำเนินชีวิตและการใช้ชีวิต ซึ่งเป็นชีวิตที่เป็นไปตามปกติของชีวิต มีสุขทุกข์ โศกเศร้า ดีใจเสียใจ หัวเราะ ร้องไห้ ฯลฯ ที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการดำเนินชีวิตและใช้ชีวิตของคนอีสาน เป็นความซึมลึกแห่งความคิดความเชื่อและความเข้าใจธรรมชาติ จนกลายเป็นปัจจัยภายในที่คอยขับเคลื่อนชีวิตให้เป็นไปตามแบบของคนอีสาน จากสภาพภูมิประเทศที่แห้งแล้ง แต่กลับมีคำเว้าที่สื่อสารออกมาเป็นจังหวะและคล้องจองกันที่สะท้อนความเป็นคนอีสานออกมาอย่างน่าอ่อนชวน (ไพเราะลึกซึ้งมาก) ตัวอย่างเช่น ชื่อว่าแนวความฮู้ในเฮือนหายาก คั้นบ่อออกจากบ้านบ่มีได้ท่อย (บ.=โบราณ), ของกินนี้ให้หอมดูมดูต คั้นหากเป็นโทษแล้ววางถิมอย่ากิน กินแกงให้เจ้าหอมดูก้างคาคอซิมียาก ลางเทือก้างหากคาว้างข้าวใฝลิจิมช่วยยวน (ย่า=ย่าสอนหลาน), ญิงโคชนตาส้วยแหลมคมปลายยาวยิ่ง ญิงนั้นฮู้ซู้คร้านเซญฝ้ายมกนอน (คำสอน=ท้าวคำสอน) เป็นต้น บทพระยาที่ควรรู้แบ่งออกเป็นภาคโบราณอีสาน คำกลอนโบราณอีสาน ปัญหาโบราณอีสาน และปัญหาเสี้ยววาสน์ ดังนี้

ภาคโบราณอีสาน

๑. อยากกินหลายได้กินทอถ้อย อยากกินน้อยได้กินทอไปมือ
๒. หนูกินม้อนจั่งเห็นคุณแมว ลูกแขนแอมจั่งเห็นคุณพ่อแม่

^๓ บุญเกิด พิมพ์วรรณกุล, พระยา ภูมิปัญญาของคนล้านช้างและไทอีสาน, (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

^๔ ปรีชา พิณทอง, ภาคโบราณอีสาน (ฉบับสมบูรณ์), (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๐๐), หน้า ๑๐-๑๓.

๓. คาคสิดได้บินมาคือนกเง้า คาคสิดได้บินเจ้ายเจ็ดหนี
๔. คันได้ลาบขึ้นอย่าลืมหิ้วแจ้วแพ้วผัก ได้กินพาเงินพาคำอย่าลืมหิ้วกะเปียนฮ้าง
๕. ใจบโสดาด้วยเว้าแม่มกะเป็นผิด ใจบโสดาดอมเว้าตีกะเป็นฮ้าย^๕

คำกลอนโบราณอีสาน

๑. คันว่าได้ซี้ข้างอย่าลืมหิ้วหมูหมูหมา ท่าขโมยมาลักซี้เห่าหอนให้มันย่าน ลงเทือกวางพาน
เต็นนำดงคงซี้ได้ไล่ คันมันได้ต่อนซิ่นยังซี้ได้อ้อว่าคุณ
๒. คันซี้ไปทางหน้าให้เหลียวหลังเบ็งก่อน คันมะลูกทูดเท้าเซาถ่อนอย่าไป
๓. คันได้ซี้ข้างให้หาแหงฮองหลัง คันบ่ยองแหงลงซิบสมทรงข้าง มันซี้เสียศรีเศร่า
เสียทรงข้างใหญ่ มันบ่โกบโก้เขาซิด้านกล่าวขวัญ
๔. ญิงโตเกศาเกลี้ยงดกดำเลิงแลบ ผิวบ่เศร่างามล้วนอยู่เลิง ชายโตได้อยู่ช่อนเฮียงฮ่วม
เป็นเมีย อยู่ทางตรงความสุขนึ่งบ่เป็นเจ้า
๕. ตมติดเอาตมล้าง แกมกันให้มันคอง น้ำติดเอาน้ำล้าง แลมซ่ำตีมีผู้ตี^๖

ปัญหาโบราณอีสาน

๑. ไก่อี่ลายไปตายป่าอ้อย คนสามฮ้อยไปปาดบ่เหมิด
๒. แต่่น้อยน้อยนุ่งซิ่นสีเขียว ใหญ่ขึ้นมานุ่งซิ่นสีแดง
๓. บักพันตามีลูกเต็มปาก บ่มีตาดกินแต่ของควา บ่จักฮ่อนจักหนาวหากินได้น้ำ
๔. สัตว์บ่มีผิวช่อนนอนน่าน่าเป็นคู่ มีลูกน้อยพอฮ้อยนับพัน
๕. สีสันตั้งธรณีแอะแอน อ้าปากขึ้นเมื่อฟ้าคาบงา^๗

ปัญหาเสี้ยวสวาสดี

๑. นกอีเอี้ยงกินหมากโพไฮ แช่วแหวเสียงบ่มีโตฮ้อง แช่วแหวฮ้องโตเดียวเหมิดหมู
๒. สิบซิ่นบ่ทอปลา สิบพีน้องลุงบ้าน่าอาบ่ทอพ่อแม่ สิบพ่อแม่บ่ทอผ้าเมีย สิบผ้าเมียบ่ทอ
แก้วสามประการและครูบาอาจารย์ผู้สอนสั่ง
๓. ผู้เพิ่นสูงเพิ่นต่ำแล้วไป ผู้เพิ่นกำเพิ่นขาวแล้วไป ผู้เพิ่นสั้นเพิ่นยาวแล้วไป ผู้เพิ่นหมั้น
เพิ่นคองแล้วไป ผู้เพิ่นนอนเพิ่นตื่นแล้วไปญิงฮามฮ้างสามผัวอย่าสมเสบ ชายโตสิกลสามเล่าแล้ว
อย่าได้เกี่ยวสหาย

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๑๐.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘-๔๐.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖-๘๘.

๔. ในเมื่อนั้นฝูงคน เก้าสามขามีบ หรือมีแต่เก้าชี้แข็งเต็มบ้านทั่วเมือง นั้นบอ
๕. พี่น้องอย่าอย่าซาแหว่ แหนงไปว่าเก้าแก่ดีตาย มิตรสหายอย่ากันอย่าไปสู^๔

จะเห็นได้ว่าบทพระยาอีสาน ท่านกล่าวเอาไว้ให้คนรุ่นหลัง ได้ศึกษาผ่านคำสำคัญ ๓ คำ ได้แก่ คำว่า ภาชิต ซึ่งหมายถึงถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบทอดกันมาช้านานแล้วมีความหมายเป็นคติ^๕ ที่คอยเตือนใจสอนใจผู้อ่านผู้ศึกษาอยู่เสมอ นอกจากจารึกผ่านคำภาชิตแล้วยังมีการกล่าวผ่านคำกลอน ที่มีนัยเดียวกับคำภาชิต คือเป็นบทกลอนพระยาที่คอยเตือนใจสอนใจเหมือนคำภาชิต และเพื่อเป็นการส่งเสริมปัญญาของชาวอีสานให้แหลมคมมากขึ้น ท่านจึงนำบทพระยาไปสร้างเป็นปัญหาทั้งที่เป็น ปัญหาโบราณอีสานและปัญหาเสียวสวาสดี รายละเอียดตามที่กล่าวแล้ว

วิเคราะห์บทพระยาอีสานเชิงพุทธปรัชญา

บทพระยาอีสานมีเป็นจำนวนมาก หากจะนำมาสู่การวิเคราะห์ทั้งหมดคงเป็นสิ่งยากที่จะทำได้ เพื่อประกอบการเรียนรู้ผู้เขียนจึงหยิบยกมาเพียง ๑ บท โดยพิจารณาว่าเป็นบทที่มีกลิ่นไอแห่งอิทธิพลของบทพระยานี้อยู่ในจังหวัดขอนแก่น โดยเฉพาะในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ซึ่งได้นำตัวละครหลักในเรื่องสินไซ ๓ ตัว ได้แก่ สีโห หอยสังข์และสินไซ ไปปั้นเป็นประติมากรรมตั้งบนยอดเสาไฟฟ้าใจกลางเมืองขอนแก่น หน้าประตูเมืองทางเข้าขอนแก่น หน้าทางเข้ามหาวิทยาลัยขอนแก่น และได้นำไปแต่งเป็นแบบเรียนสำหรับนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครขอนแก่นจำนวน ๑๑ แห่ง บทพระยาที่ควรนำมาสู่การวิเคราะห์ครั้งนี้เป็นบทพระยาที่คนอีสานส่วนใหญ่เคยได้ยิน ได้รู้จักและจดจำได้มากกว่าบทอื่นๆ ความว่า

ให้ยาวยาวไว้คือสินไซฟันไซ่ ปีนี้ป่าปีหน้า จังค้อยฮาน นางเอย^๖

การวิเคราะห์ขอเริ่มที่คำว่า สินไซ ซึ่งเป็นชื่อตัวละครเอกในวรรณกรรมอีสานเรื่องสินไซ (สังข์ศิลป์ชัย) คำว่า สินไซ เป็นภาษาพื้นถิ่นหรือภาษาท้องถิ่นอีสานแท้ที่สื่อความหมายอย่างตรงไปตรงมา โดยมาจากคำว่า สิน หมายถึงการตัด การขาดหรือการเฉือน ในที่นี้หมายถึงเอาการตัดการสิน

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๔-๑๐๖.

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๘๒๓.

^๖ อุทุม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านาวิทยา, ๒๕๓๙), หน้า ๖๙.

สิ่งเล็ก ๆ บาง ๆ ที่เรียกว่าปัญหาหรือความยุ่งยากจะวนเวียนออกไปจากการดำเนินชีวิต ด้วยการกำหนดรู้เท่าทันอารมณ์ที่มักกระทบใจ ไม่ปล่อยจิตให้ไปปรุงแต่งหรือไม่ให้จิตหลงไหลไปกับกิเลสตัณหาที่จรเข้ามาย่อมจิตใจ กับคำว่า ไช หมายถึงชัชชนะ (ไชชนะ) ตามเนื้อเรื่องสินได้เดินป่าไปตามเอาอาคือนาง สุมณฑากลับถึงนครเบ็ญจาลได้สำเร็จ เรียกว่าได้รับชัยชนะตามที่พระยาสุรราชผู้เป็นพระราชบิดามอบหมาย

การจะศึกษาสินไชให้ถึงแก่นของเรื่องนั้น สามารถศึกษาได้ด้วยการนำคำว่า สินไช โดยนำไปมองผ่านหรือไปพาดผ่านการดำเนินชีวิตหรือการใช้ชีวิตช่วงหนึ่งตอนหนึ่งของสินไช ได้แก่ตอนสินไชเดินป่าเพื่อออกไปตามเอาอาสุมณฑาผู้ถูกยักษ์กุมภณท์ลักอุ้มเอาไปเป็นเมียที่เมืองยักษ์ การเดินป่าสินไชได้พบกับปัญหาและความยุ่งยากมากมาย แต่สินไชประสบความสำเร็จในภารกิจที่มอบหมายเพราะสินไชได้สิน (ตัด) สิ่งที่เป็นปัญหาหรือความยุ่งยากออกไปจากชีวิตได้ ปัญหาหรือความยุ่งยากคือด่านทั้งเก้า^{๑๑} ได้แก่

๑. ด่านงูชวง : ในเรื่องสินไช งูชวงเป็นสัญลักษณ์แห่งกาลเวลา หมายความว่าเมื่อสินไชตัดสินใจตามเอาอาตามคำมอบหมายของพ่อคือพระยาสุรราช สินไชก็ก้าวเข้าสู่ความยุ่งยากแล้ว กาลเวลามืออยู่แล้วโดยตัวของมันแต่สินไชได้เดินเข้าหากาลเวลานั้น และกาลเวลานั้นกับสินไชก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตรงนี้สื่อความได้ว่า ไม่มีภัยมีตจะมหันต์ (ยิ่งใหญ่) เทียบเท่ากับภัยมีตที่คนเราเป็นผู้ก่อมันขึ้นมาเอง และมีปราชญ์ได้กล่าวถึงกาลเวลาว่า ไม่มีสมบัติอันใดจะมีค่าเท่ากับเวลา และไม่มีทรัพย์ใดที่เราควรประหยัดเท่ากับเวลา การเสียเวลานอกจากเป็นการเสียทรัพย์แล้ว ยังเสียโอกาสและเสียหนทางแห่งความเจริญก้าวหน้าอีกด้วย^{๑๒}

๒. ด่านยักษ์ : ในเรื่องสินไชเรียกว่า ด่านวรณยักษ์หรือยักษ์กันดาร คำว่า กันดาร หมายถึงความอึดอัดขัดสนหรือความยุ่งยากลำบาก สินไชพอตัดสินใจออกนำเอาอาสุมณฑาความยุ่งยากทางใจก็เกิดขึ้นทันที เหมือนกับการตัดสินใจจะทำอะไรสักอย่างของใครบางคน เริ่มแรกจะเป็นความลำบากทางใจหรือทางความคิดในทันที มองไปข้างหน้าแทบไม่เห็นฝั่งแห่งความสำเร็จ เปรียบได้กับการที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกจากวัง ที่ราชสมบัติ มเหสี บุตรและข้าทาสบริวารเพื่อแสวงหาโมกขธรรม หรืออีกนัยหนึ่งความว่า การอยู่ครองเรือนเป็นวิถีชีวิตที่คับแคบ เป็นทางที่มาแห่งธูลี

^{๑๑} ชอบ ดีสวนโคก, *วรรณกรรมพื้นบ้านสินไช*, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔.

^{๑๒} หลวงวิจิตรวาทการ, *จิตตานุภาพ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดคลับ, ๒๕๔๔), หน้า ๕๒.

(คือกิเลส) ส่วนการบรรพชา (การออกบวช) เป็นวิถีชีวิตที่ปลอดโปร่งเปิดกว้าง ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ด้วยดี เหมือนสังข์ที่ขัดจนขาวยอมไม่สามารถทำได้ อย่างไรก็ตาม เราต้องปลงผมและโกนหนวด ครองผ้าโยมน้ำผาด ออกจากเรือน บวชเป็นผู้ไม่มีเรือนเถิด^{๑๓} โดยไม่ทราบว่าจะสมปรารถนาที่ตั้งไว้หรือไม่ ดังนั้นความยากลำบากจึงเป็นด่านทดสอบของผู้จะประสบความสำเร็จในวันข้างหน้า

๓. ด่านช้าง : เป็นด่านที่กล่าวถึงฝูงช้างว่ามีจำนวนมากมีพระยาฉันทันต์เป็นหัวหน้าที่คอยขัดขวางสินไซ สะท้อนให้เห็นว่าปัญหาหรือความยุ่งยากอันใหญ่หลวงของผู้จะประสบความสำเร็จมักจะมีสิ่งหรือภาวะที่ใหญ่หลวงมาทดสอบ คอยกระแทกกระแทกอารมณ์ความรู้สึกทางใจ ก่อให้เกิดความลำบากทางใจและเกิดความท้อแท้ที่จะเดินต่อ สินไซเป็นตัวแทนของผู้ไม่ยอมแพ้และไม่ท้อถอยต่อปัญหา ได้ต่อสู้กับช้างจนได้รับชัยชนะต่อช้าง และได้อาศัยขี่คอช้างนั้นแหละเป็นพาหนะนำไปสู่แดนยักษ์ เปรียบได้กับคนผู้ไม่ยอมแพ้และไม่ท้อถอยได้อาศัยปัญหาและความยุ่งยากทั้งหลาย นำไปสู่ความสำเร็จได้เช่นเดียวกัน

๔. ด่านยักษ์ ๔ คน : เป็นด่านที่สินไซต่อสู้กับยักษ์ ๔ คน ได้แก่ กันดารยักษ์ จิตตยักษ์ ไชยยักษ์ และวิไชยยักษ์ ล้วนมีฤทธิ์เดชมากแต่สินไซก็ชนะได้ เป็นธรรมดาที่คนผู้กำลังจะข้ามพ้นความยุ่งยากความลำบาก และพร้อมที่จะทะลุถึงความสำเร็จต่างๆ ได้ อำนาจฝ่ายต่ำ ได้แก่ การตัดรอนชีวิต การลักขโมย การประทุษร้ายในกาม และการกล่าวคำเท็จ (กรรมกิเลสคือกรรมเครื่องเศร้าหมองข้อเสื่อมเสียของความประพฤติ)^{๑๔} หากใครไม่ระมัดระวังจิตใจดีก็เป็นเหตุให้ตกเป็นทาสของอำนาจฝ่ายต่ำทั้ง ๔ ดังที่กล่าวแล้วได้เสมอ

๕. ด่านยักษ์นี้ : เป็นด่านที่นางยักษ์ผู้มากด้วยกามราคะ^{๑๕} พอเห็นสินไซก็เกิดความกำหนัดอย่างรุนแรง จึงได้เนรมิตศาลาที่อลังการเพียบพร้อมด้วยข้าวปลาอาหาร แม้นางยักษ์นี้ก็แปลงร่างเป็นหญิงสาวผู้เลอโฉม คอยหลอกล่อสินไซให้ลุ่มหลง ตรงจุดนี้หากพิจารณาถึงชีวิตคนเรา ล้วนมีอารมณ์ที่เรียกว่ากามารมณ์มากคอยรบกวนจิตใจให้หม่นหมองและสับสนวุ่นวาย กระสับกระส่าย ฟุ้งซ่าน

^{๑๓} บรรจบ บรรณรุจิ, พุทธประวัติ : ประสูติ-ตรัสรู้, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕๒.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๔.

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒.

ขาดสติ กามารมณ์นั้นแหละจะทำให้หมดโอกาสที่จะทำความดี หากไม่ต้องการก็ต้องทำตามอย่าง สิ้นไซ่ ด้วยการตัด (สิ้น) กามารมณ์ออกไปจากจิตใจให้ได้ จึงจะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน และในชีวิต

๖. ด้านนารีผล : เป็นต้นไม้ที่พระอินทร์ปลูกไว้สำหรับสมณะ ดาบส ฤาษี วิชยาร ผู้พอใจ ในชีวิตแบบโลกีย์ เทียวชมเซยได้อย่างสนุกสนาน สิ้นไซ่ไม่ได้ต่อสู้กับนารีผลแต่ต่อสู้กับหมู่วิทยาธร ที่หมายถึงอารมณ์อย่างอื่น เช่น กามตัณหา^{๑๖} การยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ได้เสพ (อุปาทาน^{๑๗}) ซึ่งจะทำให้หน้ามืดตามัวจนลุ่มหลง หรือช่วยเติมเชื้อกามารมณ์ให้มีกำลังมากขึ้น จนยากที่จะเพิกถอน ออกไปจิตใจได้ การชนะวิทยาธรของสิ้นไซ่จึงเปรียบเหมือนการชนะอำนาจฝ่ายต่ำ ที่จะคอยส่งเสริม สนับสนุนจิตใจให้ติดกับดักแห่งกิเลสตัณหา หากขาดสติก็จะตกเป็นทาสของอารมณ์อย่างแน่นอน

๗. ด้านยักษอัสนมุขี : ที่ภูเขาชื่อเวละบาดหรือเวระบาด มีนางยักษผีเสื้อตนหนึ่งนามว่า อัสนมุขียักษินี ต่อมาถูกสิ้นไซ่ฆ่าตาย การที่สิ้นไซ่ฆ่ายักษินีได้ในที่นี้หมายถึง สิ้นไซ่ได้ตัด (สิ้น) กามารมณ์ ที่เป็นอำนาจฝ่ายต่ำออกไปจากจิตใจ สิ้นไซ่ก็เป็นอิสระจากกามารมณ์ จิตใจของสิ้นไซ่ก็ปลอดโปร่ง ไม่ขุ่นมัว ว้าวุ่น พุ่งชานอีกต่อไป เปรียบได้กับการที่ใครบางคนมุ่งมั่นทำความดีและทำหน้าที่การงาน อะไรสักอย่าง ยิ่งใกล้จุดหมายปลายทางมากเท่าไร ปัญหาและความยุ่งยากวุ่นวายกลับจะทวี ความรุนแรงมากขึ้น การจะเอาชนะสิ่งต่างๆได้จะต้องมีสติมั่นคง รู้เท่าทันอารมณ์ที่มากกระทบจิต หรือที่เกิดกับจิตอยู่เสมอ คอยลบล้างกามารมณ์ กิเลสตัณหาและอุปาทานออกจากใจ แล้วสร้าง ความรักความเมตตาต่อผู้อื่น สร้างฉันทะคือความพอใจใฝ่ดี และมีจิตใจปล่อยวางทุกสิ่ง แล้วชีวิต จะประสบความสำเร็จ

๘. ด้านเทพกนิรี : ณ ผาจงถ้ำแอนมีกนิรีมีร่างเป็นคน ใส่ปีกติดหางบินไปมาในอากาศ ได้ เป็นหมู่อิตาของเทวดา มีรูปร่างแสนสวย สิ้นไซ่ได้เพลิดเพลินสนุกสนานกับนางกนิรีถึง ๗ วัน เปรียบได้กับการที่คนเราหลังจากได้ต่อสู้ตรากตรำกับการงานมาอย่างหนัก ใช้ความเพียรพยายาม อย่างมาก เรียกว่าเหน็ดเหนื่อยทั้งกายทั้งใจมามากแล้ว และพร้อมมองเห็นความสำเร็จที่รออยู่

^{๑๖} ความทะยานอยากในกาม ความอยากได้กามคุณคือสิ่งสนองความต้องการทางประสาทสัมผัสทั้งห้า ครอบงำระเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๑๐.

^{๑๗} ความยึดมั่น ความถือมั่นด้วยอำนาจกิเลส ความยึดติดอันเนื่องมาแต่ตัณหา ผูกพันเอาตนเองเป็นที่ตั้ง ดูเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๗.

ข้างหน้า จิตใจจะรู้สึกผ่อนคลาย^{๑๘} และคลายความวิตกกังวลกับสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นผลตอบแทนที่คุ้มค่ากับการต่อสู้ชีวิตที่ผ่านมา

๙. ด้านยักษกุมภภัณฑ์ : ด้านนี้เป็นด้านสุดท้ายของการผจญภัยของสินไซ หลังจากสินไซ นำเอาอาคือสมุณทาออกจากปราสาทของยักษกุมภภัณฑ์ได้แล้ว แต่พอยักษกุมภภัณฑ์รู้ว่าข่าวก้อออกติดตาม ชิงนางกลับคืน ฝ่ายสินไซพร้อมสีโหและหอยสังข์ไม่ยอม จึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น ในที่สุดยักษกุมภภัณฑ์ ถูกฆ่าตาย ประเด็นเชิงความคิดคือกรณีทีสินไซตามเอาอาสมุณทากลับนครเป็งจาลได้ เพราะสินไซ รู้จักตัดหรือสินปัญหาและความยุ่งยากออกไปจากใจได้ซึ่งเปรียบได้กับการที่คนเราหากต้องการความสำเร็จในชีวิต จะต้องสร้างปัจจัยภายในให้มั่นคงแข็งแรง ด้วยการมีสติคือการรู้เท่าทันอารมณ์ ที่จรมาระทบคือมีความระลึกได้ นึกได้หรือมีความสำนึกได้ไม่เผลอ^{๑๙} มีความเพียรพยายาม มีการลุกขึ้นแล้วรู้จักแสวงหา รู้จักตัดหรือสินปัญหาและความลำบากยุ่งยากในการดำเนินชีวิตหรือการใช้ชีวิต สุดท้ายก็จะเป็นผู้ชนะปัญหาและความยากลำบากทั้งหลายได้ด้วยตัวเอง

‘สินไซ’ จึงเป็นเสมือนตัวแทนของคนผู้พร้อมจะก้าวเริ่มต้นทำสิ่งดีงามสำหรับตนเองและส่วนรวม แต่การใช้ชีวิตจะต้องพบเจอปัญหาและความลำบากยุ่งยากมากมาย จึงจำเป็นต้องดำเนินชีวิตและใช้ชีวิตอย่างมีสติ แต่เมื่อตัดสินใจจะทำอะไรสักอย่างจะต้องทำด้วยความเชื่อมั่น มุ่งมั่นและเพียรพยายามอย่างไม่ย่อท้อและไม่ท้อถอยตามอย่างสินไซ นอกจากนี้แล้วหากกล่าวถึงแก่นของเรื่องสินไซยังเป็นการเสนอคำสอนทางพระพุทธศาสนาเรื่องการไม่ระวิงทวารทั้งห้า ได้แก่ ตอนที่ยักษกุมภภัณฑ์เกิดความรู้สึกเหงา จึงไปถามท้าวเวสสุวรรณเกี่ยวกับคู่ครองตนเอง พอทราบว่าคุณครองตนไปเกิดเป็นมนุษย์ชื่อสมุณทาน้องสาวพระยาสุรราชเจ้านครเป็งจาล แล้วเกิดความกระสันอย่างรุนแรง แม้ท้าวเวสสุวรรณจะห้ามเท่าไรก็ไม่ฟัง เพราะหากไปตามหานางสมุณทาจะถูฆ่าตาย แต่ยักษกุมภภัณฑ์กลับตอบว่า ไม่กลัวตาย ความว่า

เมื่อนั้น องค์ตัดชี้	เสาวะนีย์เนื่องก้าว
นางนั้นลงเกิดกำ	นะครล้านโลกคน
เป็นน้องท้าว	ชั้นชื่อเป็งจาล

^{๑๘} ชัยพลกษ เพ็ญวิจิตร, *พุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสามัคคีสถาน (ดอกหญ้า) จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๕๕.

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๗๖.

เหยียกว่าสุมนทานาง	ฮูปเสมอเหมือนแต่้ม
บุษย์สูงเชื้อ	เซียงขวางชัตติยะราช
โสมยิ่งย่อย	ลือเท้าหมื่นเมือง
เมื่อนั้น กุมพันธ์ด้าน	คำเบ้งบนบอบ
ล้ำลุ่มฟ้า	บมีญ้านญอนไผ พระเอย ^{๒๐}

บทโคลงวิหขุมาลีที่ยกมาข้างบนนี้เป็นคำกล่าวของท้าวเวสสุวรรณ ที่บอกเล่าเกี่ยวกับคู่ครองในอดีตของยักษ์กุมภันท์ แต่พอยักษ์กุมภันท์ได้ยินคำว่าสุมนทานางนั้น ความเสียวกระสันในกามก็เกิดขึ้นทันที มีอาการกระวนกระวายภายในจิต คิดฟุ้งซ่านไปต่างๆ นานา จนยากที่จะหักห้ามใจ ซึ่งพิจารณาได้จากคำพูดที่บอกว่าไต้แผ่นดินฟ้านี้ไม่มีกลัวใครแล้ว (ล้ำลุ่มฟ้า บมีญ้านญอนไผ) จากเรื่องเล่าสามารถนำไปอธิบายในทัศนะทางพุทธปรัชญาได้ว่า ผู้มีสติ สำรวมอินทรีย์ ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทรีย์ทั้ง ๖ หรืออายตนะภายใน ๖ คือ ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสกับสิ่งทั้งหลาย ใจนึกคิดเรื่องต่างๆ ระมัดระวังไม่ให้เกิดความรู้สึกยินดี เพลิดเพลินหลงระเริงเมื่อประสบอิฏฐารมณ์ หรือระมัดระวังไม่ให้เกิดความอึดอัดขัดเคืองเมื่อประสบกับอนิฏฐารมณ์ ดังข้อความโดยสรุปในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ภิกษุณั้นเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส สัมผัสด้วยกาย นึกคิดรู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้วไม่ถือเอาอนิมิต (ถือรวม) ไม่ถือเอาอนุพยัญชนะ (ถือแยก) ปิดกั้น รักษาอินทรีย์คือ ตา หู จมูก เป็นต้น สำรวมระวังอินทรีย์คือ ตา หู จมูก เป็นต้น ดังนี้^{๒๑} เนื้อความสำคัญที่กล่าวมาเป็นการกล่าวถึงยักษ์กุมภันท์ที่ไม่มีสติคอยกำกับการใช้ชีวิต เป็นเหตุให้ยักษ์กุมภันท์หลงกระทำตามความคิดของตน แม้ว่ายักษ์กุมภันท์จะประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนเองทำ แต่สุดท้ายแห่งชีวิตของยักษ์กุมภันท์คือ ความตาย

คราวนี้ขอพูดถึงประเด็นตรงข้ามกับที่กล่าวมา ได้แก่ สิ้นไซผู้เป็นตัวละครเอกในเรื่องสิ้นไซช่วยสะท้อนแก่นของพุทธศาสนาเกี่ยวกับโลกธรรม โดยศึกษาจากชีวิตของสิ้นไซผู้เป็นพระโอรสของพระยาสุรราชเจ้านครเบ็ญจาล แต่ถูกใส่ร้ายจนถูกเนรเทศออกไปอยู่ป่ากับนางลุนผู้เป็นมารดา ตั้งแต่ยังเล็ก ทั้งแม่และลูกน้อยได้อาศัยป่าเป็นที่พักพิง โดยไม่มีความรู้สึกโกรธผู้เป็นพระราชบิดา

^{๒๐} มั่น จงเรียน, **สังข์ลิบลับขัย**, (เรียบเรียงจากสำนวนของท้าวปางคำ), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ม.ป.ป.), หน้า ๖.

^{๒๑} มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๓-๓๔.

แต่คิดว่าเป็นกรรมของตน กาลต่อมาพระยาสุรราชได้มอบหมายให้ท้าวทั้งหก (พี่ชายต่างมารดา) ออกติดตามอาสูมณฑกกลับคืนนครเบ็ญจาล อันที่จริงท้าวทั้งหกจะต้องทำตามพระบัญชาแต่กลับไปบอกสินไชว่า พ่อคือพระยาสุรราชมอบหมายให้สินไชไปตามเอาอาสูมณฑก สินไชพอได้ยินว่า พระราชบิดามอบหมายก็ไม่คิดอะไร รีบทำตามที่ท้าวทั้งหกบอกกล่าวในทันที ดังคำกล่าวของสินไช ที่มีต่อท้าวทั้งหกว่า

ขอแอ้วเจ้า	ปูนหม่มพีส
ให้เขาเมื่อบังคม	พ่อพระยาพายพุ้น
เมื่อนั้นสลบช้ยตัน	คำดีดอมพี
เฮาบขึ้นล่าเชื้อ	เชิงเว้าแอ้วอน แท้แล้ว ^{๒๒}

ความที่กล่าวมาข้างบนแสดงถึงพฤติกรรม การกระทำ หรือการปฏิบัติของสินไชได้เป็นอย่างดี และมีความหมายตรงกับหลักอินทริยสังวรศีล คือการจัดระเบียบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของตัวเอง ให้มีความสงบ สะอาด สบาย ระวังความไม่ตั้งงามไม่ให้เกิดขึ้นขณะเมื่อรับรู้โลกภายนอก ให้มีสติ กำหนดรู้ตลอดเวลาว่าควรจัดตัวเองอย่างไรให้เหมาะสม ดึงาม สมฐานะ เบาทสบายไม่ขัดเคืองหรือหลงระเรีง จัดตัวเองให้ดูดีทั้งภายในและภายนอก ให้รู้ว่ากาลไหนควรบังคับตัวเองไม่ให้ไหลไปตามกระแสโลก กาลไหนควรให้รางวัลตัวเองให้ไหลไปตามกระแสโลก^{๒๓}

การปฏิบัติตัวของสินไชต่อท้าวทั้งหกสามารถสื่อความไปถึงหลักไตรสิกขา เพราะการกระทำของสินไชเป็นการละเว้นการทำชั่วตั้งแต่แรกที่เจอท้าวทั้งหก คือการไม่โกรธไม่เกลียดหรือไม่แสดงอาการเชิงปฏิเสธออกมาให้ปรากฏ เพราะในกระบวนการปฏิบัติธรรมหรือการฝึกอบรมตนในระบบพุทธธรรม ศีลเป็นข้อปฏิบัติขั้นเริ่มต้นแรกที่สุดมุ่งไปที่ความประพฤติพื้นฐาน จึงละเว้นไปที่การละเว้นความชั่วต่างๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้น ในระบบการฝึกอบรมตนตามหลักไตรสิกขา ศีลยังมีข้อปฏิบัติให้ถึงจุดหมายโดยตัวมันเอง แต่เป็นวิธีการเพื่อก้าวหน้าต่อไปสู่ความเจริญขั้นถัดไปคือ สมาธิ ดังนั้นสมาธิจึงเป็นจุดหมายจำเพาะของศีล โดยนัยนี้คุณค่าในด้านจิตใจศีลจึงมีความสำคัญมาก คุณค่าทางจิตใจในขั้นศีลก็คือเจตนาที่จะงดเว้น หรือการไม่มีความดำริในการที่จะทำความชั่วใดๆ อยู่ในใจ

^{๒๒} มั่น จงเรียน, *สังขลิลป์ช้ย*, หน้า ๙๔.

^{๒๓} คำอธิบายหลักอินทริยสังวรศีล ดูรายละเอียดใน พระศรีคัมภีร์ญาณ, *พุทธปรัชญา*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๒.

ซึ่งทำให้จิตใจบริสุทธิ์ปลอดโปร่ง^{๒๔} ความบริสุทธิ์ปลอดโปร่งย่อมเป็นฐานทำให้จิตใจจดจ่อในเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยง่าย แม้จะเป็นเพียงระดับโลกียะ แต่สะสมนานไปย่อมกลายเป็นผลึกแห่งความดีที่มึมหึมา และมีพลังมหาศาลผลักดันไปสู่ระดับโลกุตระได้ โดยมีหลักฐานยืนยันได้ว่า สมาธิอันบุคคลอบรมโดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิต (สมาธิ) อันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะทั้งหลายคือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ^{๒๕}

ขอกลับไปหาคำสำคัญที่นำมากล่าวไว้แล้วแต่แรกเริ่ม นั่นคือคำว่า สิ้นไซ โดยเฉพาะคำว่าสิ้นไซ ที่ผู้เขียนหมายถึงกริยาที่แสดงถึงการตัดการเฉือนสิ่งเล็กๆและบางๆ เช่นใบไม้ ใบตอง กอหญ้า เป็นต้น หากนำความหมายดังกล่าวไปอธิบายการปฏิบัติตัวของสิ้นไซใน ๓ ตอน ได้แก่ (๑) ตอนที่ถูกให้ออกไปอยู่ป่ากับนางลุนผู้เป็นแม่ สิ้นไซก็ไม่เคยตั้งคำถามว่าเหตุใดจึงให้ออกไปอยู่ป่าใช้ชีวิตด้วยความยากลำบาก (๒) ตอนที่ทำวาทะบอกพ่อคือพระยาสุรราชให้เดินทางไปเมืองยักข์เพื่อตามเอาอาสุมณฑกกลับนครเป็งจาล สิ้นไซก็ไม่มีคำถามหรือตั้งข้อสงสัยใดๆ แม้แต่น้อย และ (๓) ตอนที่ตัดสินใจออกเดินป่าเขาลำเนาไพร ได้ประสบปัญหาอุปสรรคต่างๆ มากมายล้วนแต่หนักๆ มีด่านงูชวง ด่านช้าง หรือแม้แต่ด่านยักข์เป็นต้น สิ้นไซได้สิ้น (ตัด) ปัญหาอุปสรรคหรือความทุกข์ยากลำบากทั้งหลายออกไปจากอารมณ์และจิตใจได้ จนสามารถนำอาสุมณฑกกลับนครเป็งจาลได้สำเร็จ

หากนำการปฏิบัติของสิ้นไซไปอธิบายตามนัยแห่งญาณวิทยา (Epistemology) ได้แก่ เรื่องอายตนะ (บ่อเกิดของความรู้) ที่แปลว่า ที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ แดนแห่งความรู้หรือแดนรับรู้ หมายถึงอายตนะภายใน ๖ ประกอบด้วย (๑) จักขุ จักขุหรือตา (๒) โสตะ หู (๓) ฆานะ จมูก (๔) ชิวหา ลิ้น (๕) กาย กาย (๖) มโน ใจ^{๒๖} แต่ละอย่างมีความเป็นใหญ่ในการทำหน้าที่ของตน จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ ๖ เช่น จักขุหรือตาเป็นใหญ่ในการเห็น เรียกว่า จักขุนทรีย์ เป็นต้น นอกจากนี้ คำว่า ‘อายตนะ’ ยังหมายถึงอายตนะภายนอกอีก ๖ คือ (๑) รูปะ รูป (๒) สัททะ เสียง (๓) คันธะ กลิ่น (๔) รสชะ รส (๕) โภภุสัพพะ สัมผัสทางกาย (๖) ธรรมารมณ์ สิ่งที่ใจนึกคิด อายตนะภายใน ๖ ที่แปลว่าที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ แดนต่อความรู้หรือแดนรับรู้ หมายถึงการ

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๖๒.

^{๒๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๒-๑๔๓/๘๙.

^{๒๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๕-๓๑๖.

เชื่อมต่อกับโลกอันเป็นสภาพแวดล้อมภายนอกหรืออารมณ์ภายนอก ๖ เมื่อเชื่อมต่อกันแล้วก็จะเกิดความรู้จำเพาะด้านของอายตนะแต่ละอย่างมีตาเป็นแดนรับรู้รูป เกิดความรู้คือจักขุวิญญาณ หมายถึง ‘เห็น’^{๒๗} เป็นต้น

จากคำอธิบายอายตนะภายในและอายตนะภายนอกข้างต้น ช่วยยืนยันการดำเนินชีวิตและการใช้ชีวิตของสินไซได้ว่า การรับรู้โลกภายนอก พฤติกรรมต่างๆ และการกระทำของคนมีท่าทางทั้งหก และภาพชีวิตที่หลากหลายมีด้านเทพกนิรี ด้านนารีผล เป็นต้น เป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นจริงในชีวิตของสินไซ ซึ่งชีวิตของคนทั้งหลายก็ล้วนตกอยู่ในลักษณะเดียวกัน ถ้ามว่า พระพุทธศาสนามีคำอธิบายปรากฏการณ์ชีวิต (โลก) อย่างไร ตอบว่า พระพุทธศาสนามีคำอธิบายว่า กระบวนการเสพเสวยโลกเริ่มจาก (๑) อายตนะภายใน (๒) อายตนะภายนอก (๓) วิญญาณ รวมเป็นผัสสะแล้วเกิด (๔) เวทนา แล้วต่อมาถึง (๕) สัญญา ต่อจากนั้นผลจากการเสพเสวยโลกจะนำไปสู่ความดีหรือความชั่วขึ้นอยู่กับ การปรุงแต่ง (สังขาร) อย่างมีสติสัมปชัญญะกำกับหรือไม่มีสติสัมปชัญญะกำกับ^{๒๘} หากชีวิตมีสติสัมปชัญญะกำกับจะเหมือนชีวิตของสินไซ สุดท้ายของชีวิตของสินไซคือการได้กลับไปปกครองบ้านเมือง และหากชีวิตไม่มีสติสัมปชัญญะกำกับก็จะเหมือนชีวิตของยักษ์กุมภภัณฑ์คือ ความตาย

บทสรุป

ดังนั้น คำเวาของคนอีสานที่บอกเล่าถึงความคิด ความเชื่อและความเข้าใจในชีวิตผ่านบทพระผญาอีสานที่ว่า ให้อายตนะไว้คือสินไซพันไห่ ปีนี้อ้าปีหน้าจ้งค้อยฮาน นางเอย โดยนำไปอธิบายผ่านด้านทั้งเก้าที่สินไซได้ประสบพบเห็นในระหว่างออกเดินป่าตามเอาอาสุมณฑลกลับสู่นครเบ็ญจาล เมื่อนำคำว่าสินไซไปวิเคราะห์ผ่านทัศนะทางพุทธปรัชญาแล้ว ช่วยให้เข้าใจว่า ‘สินไซ’ เป็นคำเวาหรือคำเรียกขานของคนอีสานที่ใช้เรียกบุรุษผู้เป็นนักสู้ยอดกตัญญู และเป็นผู้ดำเนินชีวิตและใช้ชีวิตอย่างมีสติ แม้ในระหว่างการเดินทางป่าจะพบกับปัญหาอุปสรรคและความยากลำบากซึ่งท่านเปรียบตั้งด้านงูชวง (ด้านแรกในเก้าด้าน) เพราะเป็นธรรมดาที่ชีวิตของคนพอตัดสินใจทำอะไรสักอย่าง ความยากลำบากมักจะเกิดพร้อมกับการตัดสินใจนั้นในทันที ในระหว่างชีวิตดำเนินไปอารมณ์ความรู้สึกฝ่ายต่ำท่านเปรียบตั้งด้านเทพกนิรีหรือด้านนารีผล (กามารมณ์) จะมารบกวนอยู่เสมอ แต่เพราะสินไซมีสติสัมปชัญญะคอยกำกับการดำเนินชีวิต สินไซจึงประสบความสำเร็จในการตามเอาอาสุมณฑลกลับคืนสู่นครเบ็ญจาลได้สำเร็จหรือหากจะสรุปแก่นของเรื่องในฐานะที่สินไซเป็นวรรณกรรม

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, หน้า ๓๕.

^{๒๘} คำอธิบายของ พระศรีคัมภีร์ญาณ, *พุทธปรัชญา*, หน้า ๑๒๒.

ทางพระพุทธศาสนาโดยมองผ่านชีวิตของยักษ์ผู้ขาดสติสัมปชัญญะ เพราะผลोजิตปรุงแต่งไปตามอารมณ์แห่งกามได้ความว่า

**สิ่งที่เกิดกับชีวิตเราก็เรานั้นแหละเป็นผู้ก่อ
คนอื่นก่อได้แต่ไม่เท่ากับเราเป็นผู้ก่อมันขึ้นมาด้วยตัวของเราเอง**

บรรณานุกรม

- คำดี อินทสอน. **พระยาอีสาน**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, เอกสารประกอบการเรียนภาษาอีสาน, (อัดสำเนา).
- ชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร. **พุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสามัคคีสถาน (ดอกหญ้า) จำกัด, ๒๕๓๗.
- ชอบ ดีสวนโคก. **วรรณกรรมพื้นบ้านลีนไช**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๐.
- บรรจบ บรรณรุจิ. **พุทธประวัติ : ประสูติ-ตรัสรู้**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล. **พระยา : ภูมิปัญญาของคนล้านช้างและไทอีสาน**. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๓๙.
- _____. **พระยา : ภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวอีสานและคนลาวล้านช้าง**. ขอนแก่น : บริษัทคลังนานาธรรม จำกัด, ๒๕๔๔.
- ประมวล พิมพ์เสน. **อธิบายพญา ๑**. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๕๑.
- ปรีชา พิณทอง. **ภาษิตโบราณอีสาน (ฉบับสมบูรณ์)**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๐๐.
- _____. **ไขภาษิตโบราณอีสาน**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๔.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ. **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- มัน จงเรียน. **สังขลิลปชัย**. (เรียบเรียงจากสำนวนของท้าวปางคำ). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, มปป.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท

นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๒.

สุนทร เสนาชอุย. **วรรณกรรมอีสาน สังกสินไซ**. (ฉบับสองภาษา:อักษรไทย-อักษรธรรม). ขอนแก่น :

โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๕.

หลวงวิจิตรวาทการ. **จิตตานุภาพ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดลับ, ๒๕๔๔.

อุดม บัวศรี. **วัฒนธรรมอีสาน**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๓๙.